

KRÓNIKA

TÓTH DEZSŐ
1925–1985

A szakirodalomban és egyetemi vizsgákon, ha Vörösmarty költészetéről esik szó, csakhamar felbukkan Tóth Dezső neve, aki, mint köztudomású, jelentős monográfiát írt a költőről. Kedvelt kutatási területe a reformkor, melynek alkotó személyiségei, s az a gondolatvilág, mely őket éltette és ösztönözte, saját töprengéseinek is egyik éltető forrása volt. Ha van eszmerokonság, amely az idők távolán át gondolkodó és tevékeny embereket összefűz, akkor Tóth Dezső viszonya szellemi őseihez ilyenek minősíthető.

Történelemben gondolkodott. Tudta, hogy nincs ismétlődés, hogy minden kornak a maga parancsát kell végrehajtania. De tudta azt is, hogy a nagy tanulságok érvénye nem szűkíthető valamely, bármily fontos korszak napi szükségleteinek körére. Nem tagadva, sőt vállalva ez utóbbit, szemét a nagy távlatokra szegezte. Ezért óvakodott mindenféle egyoldalú historizmustól, az ide vonatkozó ismeretekre az ő esetében azért volt szükség, hogy a történelmi helyzetet átélhesse és értelmezhesse, a lényeg felé hatolva. Így Vörösmartyval vagy Bajzával foglalkozva nem kis élvezettel észlelte életkörülményeik és személyiségük kézzelfogható valóságjegyeit, de ez az öröme a ráismerésé volt, a folyamatot kereste, a módot, ahogy az alkotás és a hatékony, érvényes gondolat testet ölt.

Tudta, hogy hazáért és emberiségért küzdeni nem lehet pusztá tehetséggel, szükségeltetik hozzá az emberi fedezet, a tartás, az életvitel következetessége, a személyes adottságoknál és tulajdonságoknál, erényeknél és fogyatkozásoknál eredendőbb minta és példa: a morál. Egyik kedvelt és sokszor ismételt szava volt ez. Mégsem esett a moralizálás, az érzelmes pátosz sokszor nehezen elkerülhető hibájába, ettől gondolkodásának ritkán tapasztalható, szigorú fegyelme óvta meg. Erőssége a logika volt, amellyel ragyogóan kapcsolt össze távoli (s valóban összetartozó) jelenségeket, elméje szinte félelmetes biztonsággal működött. Iskolázottságának, műveltségének talán ez a képesége volt a legszembeütőbb hozadéka.

Ragyogó tudományos pálya állt előtte, s noha e vonatkozásban is maradandó életművet alkotott, mégsem ezt az utat járta végig. Különböző posztokon teljesített „közszolgálatot”. Ebben bizonyára

szerepet játszott a történelmi indíték csakúgy, mint az a tény, hogy maga is elkötelezett nemzedék tagja volt. Az így vállalt feladat teljesítése nem lehetett egyszerű, hiszen eredeti hajlamainak kellett ellentmondania. A szolgálat hívó jelére nem válaszolhatott tagadás-sal, teljes erejét latba vetve látta el művelődéspolitikai feladatait, miniszterhelyettesként annak egyik irányítója lett. E területen embert próbáló gondokkal kellett szembenéznie. Munkáját magas színvonalon végezte, bár — s ez a munka jellegéből adódik — a feszültségek következményei sokszor személyére áramlottak vissza. Nem voltak illúziói, de voltak terveik, elképzelései és eredményei. Ezek éppúgy maradandóak, mint tevékenységének egyéb megnyilvánulásai. Mint a tudományban, a művelődéspolitikában is fájdalmas hiányt hagyott maga után.

Ez a pályafutás méltán dicsekedhet az elismerés számos jelével. József Attila-díjat kapott kritikus munkájáért, az élő magyar irodalommal foglalkozó tanulmányaiért. *Élő hagyomány — élő irodalom* című tanulmánykötete arról vall, hogy e területen is volt érvényes mondanója. Az Akadémia levelező tagsággal honorálta munkásságát. Boldog és elégedett is lehetett volna. Személyiségének magva azonban az önmagával szemben táplált kérlelhetetlen igényesség volt: a gondolkodó ember termékeny kételye izzott benne. Jól csináltam-e, ezt kellett-e tennem? A korrekció és az önkorrekció, a bizonyosság felé törekvés foglalkoztatta szüntelenül, egy morális imperativusz. A valóság és erkölcs, a napi feladat és a végső cél antinómiái napról napra megújuló gyakorlati és elméleti feladatként tornyosultak előtte, energiát fogyasztva, életerőt apasztva.

Vállalt feladatainak, töprengéseinek rövid szüneteiben egy nosztalgia sajgott fel benne, az útnak indító fiatalság színtere, a Bölcsészettudományi Kar harmadik emeletének emléke hívta. Újabb látogatására, melynek előre örült, már nem kerülhetett sor. Most már csak emléke él közöttünk.

WÉBER ANTAL

ZOLNAY LÁSZLÓ 1916—1985

Oktalanul palackba zárt, tudós-alkotói életének az utolsó röpke évtized túlságosan szerényen kimért ideje alatt kellett kiteljesednie. A különlegesen hosszú, kényszerű szárnyszegettség után rendhagyó lassúsággal elérkezeti teremtő korszak már nem változtathatott azon,

hogy a nagy, de még nagyobbra hivatott életmű torzó maradt. A lobogó, de megfáradt szív már nem tudta további munkára serkenteni a sohasem pihenő géniust: a célbajutás után, de a megvalósításra érő elképzeléseiben szárnyra kapott további tervek valóságba öntése előtt felmondta a szolgálatot . . .

Zolnay László, a történettudományok doktora (szül. Budapest, 1916. márc. 10.) egyetemi tanulmányait a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán végezte. Tanulmányainak központi helyét a filozófia, esztétika és művészettörténet foglalta el. Egyetemi tanulmányai mellett — külön engedéllyel — fokozatosan komoly kutatói gyakorlatra tesz szert az Országos Levéltárban. Első — kis terjedelmű — tudományos publikációja tizenkilenc éves korában jelent meg, de versekkel, novellákkal is ugyanilyen korán jelentkezett: első szépirodalmi próbálkozásaival Radnóti Miklós foglalkozott a Nyugatban.

1938-ban jelenik meg *Kultúra, természet történet* című írása, amelyet — kisebb-nagyobb dolgozatok után — a *Létezés és erkölcs* követ 1944-ben. Közben a Franklin Társulatban dolgozik, ezután a Tükör című folyóirat segédszerkesztője. Életkörülményeinek alakulása következtében 1939-től a Friss Újság, az Általános Nyomda és az ABC-könyvkiadó főtisztviselője, majd igazgatója. A Márciusi Frontban tevékeny szerepet visz, és a Kelet Népebe írt cikkei már ekkor jól ismertté tették nevét. A német megszállás idején nyomdaigazgatói működését náciellenes röpcédulák előállítására használja fel, de fivérével — dr. Zolnay Kálmánnal — együtt sokszor tette kockára életét a tevőleges ellenállás terén.

Az 1948. évi államosítást követően egy éven keresztül a Magyar Rádió munkatársa, majd — s ehhez Pogány Ö. Gábor baráti segítségével volt szükség — órabéres napszámosi „besorolással”, de régészi munkakörben a budai ásátásoknál dolgozott. 1949 tavaszán az óbudai ásátásokból veszi ki részét. 1951-ben azonban ezt a „beosztását” is kénytelen elhagyni, mert „latin nemtudás, szenzációhajhászás, diplomatikai ismeretek hiánya” miatt megállapították alkalmatlanságát. Ezt követően egy ideig az egri múzeumban tevékenykedik, majd Esztergom következik, ahol Genthon Istvánnal együtt átrendezi a Keresztény Múzeumot, melynek 1959-ig az igazgatója. 1960-ban tér vissza eredeti helyére, immár tudományos besorolással, a Budapesti Történeti Múzeumba, melynek kötelékében voltaképpen haláláig megmaradt.

Szakmai méltatást igénylő régészeti eredményei közül is magasan kiemelkedik a budai gótikus szoborgaléria 1974. évi feltárása, melynek irodalomtörténeti érdekessége, hogy ennek a minden magyar ember szívét megdobogtató trouvaille-nak kronológiailag első méltatói — éppen költőink voltak. (Illyés Gyula: *A budavári torzókra*;

Jékely Zoltán: *A budai szobrok köszöntése*; Szepesi Attila: *Szobor-temető.*)

Ettől kezdve — bár még mindig korántsem a megérdemelt teljes tudományos megbecsülés jegyében — simán, az alkotó embert megillető nyugalom és megbékéltség harmóniájában pergett le életének hátralevő része. Ha 1952-ben megjelent *A XIII. és XIV. századi budavári királyi szálláshely* című műve már a magát megtalált régész mesterjegyeit viseli, úgy írói, művelődéstörténeti és régészeti hármasságának teljes kibontakozását az 1975-ben napvilágot látott *Ünnep és hétköznap a középkori Budán* című, terjedelmében is impozáns munkája igazolta a maga tárgyi biztonságával és elragadó előadásmódjával, melynek ki nem mondott belső jelszava így szólt: „Igazi tudományt — de sokak számára!”. Hasonlóan monumentális alkotása — *Az elátkozott Buda. Buda aranykora* — 1982-ben látott napvilágot (s az egyes magisztrális művek időközében sem hallgatott: erről a hazai zene történetével, a honi vadászatok múltjával foglalkozó, legjobb művelődéstörténeti hagyományainkat feltámasztó írásai tanúskodnak).

Tudományos fokozatának megvédésére 1984. december 19-én került sor, amikor is a Bizottság egyhangúlag azzal a javaslattal fordult a TMB-hez, hogy a kandidátusi fokozat átugrásával nyomban a tudományok doktora fokozatát ítélje oda Zolnay Lászlónak. A TMB ennek eleget tett.

Zolnay Lászlót barátainak, tisztelőinek, hűséges olvasóinak népes tábora 1985. június 9-én kísérte el a Farkasréti temetőben utolsó útjára.

Művelődéstörténetészeink Ő előtte is voltak. Utána is lesznek. Csak éppen nem *olyanok*, mint Ő volt . . .

TARDY LAJOS